

DUGVÁNYOZÓ GÉP ADAGOLÓSZERKEZETÉNEK KINEMATIKAI MODELLEZÉSE

Aranyos Péter – Prof. Dr. Horváth Béla

Nyugat-magyarországi Egyetem, Erdészeti-műszaki és Környezettechnikai Intézet, Sopron
aranyosp@roth.nyme.hu; horvathb@emk.nyme.hu

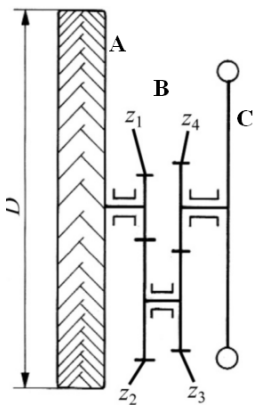
Kinematika

A kinematika (mozgástan) a mozgások leírásával foglalkozik, míg a létrehozó okot nem vizsgálja. Bizonyos idő elteltével a test térbeli helyzete megváltozik, akkor a test mozog. A műszaki mechanika a klasszikus mechanikára épül, mely az euklideszi geometriát az abszolút tér tulajdonságait leíró tudománynak tekinti. A tér mellett a kinematika másik fontos alapja az idő. Newton által bevezetett abszolút időt alkalmazzuk, melynek alapvető tulajdonsága, hogy mindenkor és mindenhol egyformán múlik. Az idő független az anyagtól, mozgástól és a tértől. A mozgástól független idő mérése elválaszthatatlan a mozgástól.

Az idő bevezetésével lehetőség van arra, hogy az idővel hozzuk kapcsolatba a mozgó test helyzetét, tehát a mozgás időben lefolyó jelenségként vizsgálható.

Sebességet befolyásoló tényezők

Az energetikai faültetvények telepítését biztosító dugványozógépek adagolószerkezeteinek mozgása két mozgásból tevődik össze. Az egyik a forgó mozgás, melyet az adagolótárcsa tengelye körül végez, míg a másik egy haladó mozgás a dugványozógéppel együtt.

A **hajtásátvitel** az adagolószerkezetes gépek sajátja, mivel az adagolószerkezet működtetését biztosítja. A gépek többségénél az egyik tömörítő kerék tengelye és az adagolószerkezet tengelye közé épített kétfokozatú fogaskerék- (1. ábra) vagy lánchajtásból áll a hajtásátvitel. A hajtás áttétele – fogaskerék vagy lánckerék cserével – változtatható. A fogaskerék-hajtás helyett inkább az ékszíjhajtás – bordás ékszíjjal – javasolt.

5. ábra: Hajtás vázlata (A. hajtó tömörítőkerék; B. hajtásátvitel; C. fogóelemes adogatótárcsa)

Azoknál a dugványozógépeknél, ahol az adagolószerkezetet a tömörítő kerékkel egybeépítették, és a dugványokat úgy lövik a talajba, nincs szükség hajtásátvitelre.

A tőtávolság beállítása általánosságban:

- a tömörítőkerék tengelye és az adagolószerkezet tengelye közé épített hajtás áttételének;
- a fogóelemek számának (fogóelemes gépeknél); illetve
- a csemeték egymáshoz képesti helyzetének (rugalmas tárcsás gépeknél) változtatásával lehetséges.

A hajtásátvitel (i) változtatása több fokozatban, valamennyi gépnél lehetséges, és a

tőtávolság beállításának alapját jelenti. Értéke fogóelemes gépeknél a tőtávolság függvényében a következő összefüggéssel számítható: $i = \frac{D \cdot \pi \cdot (1 + \delta)}{t \cdot p}$, ahol: D : a hajtó tömörítőkerék átmérője; δ : a hajtó tömörítőkerék csúszása; t : a tőtávolság; p : a fogóelemek száma.

A fogóelemek számának változtatása lehetséges:

- adagolótárcsa cserével (az egyes géptípusokhoz általában különböző számú fogóelemet tartalmazó adagolótárcsák (2-4. ábra) tartoznak);
- az adagolótárcsán a fogóelemek számának változtatásával, a tárcsán a gyárilag meglévő állítási pontokra történik a fogóelem felszerelése a kívánt tőtávolságnak megfelelően (5. ábra); illetve
- az adott adagolószerkezetenél olyan üzemeltetési előírással, hogy a kiszolgáló dolgozó minden második, harmadik, esetleg negyedik fogóelembe helyezzen csak csemetét (ezzel az adagolószerkezet adta alap tőtávolság kétszerezhető, háromszorozható, illetve négyszerezhető).

A dugványozás sebességének megválasztása akkor helyes, ha üzem közben a kiszolgáló dolgozók biztonságosan el tudják látni feladatukat, azaz a dugványok adagolószerkezetbe helyezését úgy tudják elvégezni, hogy minden fogóelembe, illetve a rugalmas tárcsák közé a kívánt távolsággént kerül a dugvány. A haladási sebesség a: $v = Y \cdot t$ összefüggéssel számítható, ahol: Y : az egy kiszolgáló dolgozó által, időegység alatt adagolt dugványok, csemeték száma; t : a tőtávolság. Tekintettel arra, hogy a kiszolgáló dolgozók óránként: $Y = 1000-4500$ db dugvány adagolására képesek, valamint hogy a különböző fafajok esetében $t = 0,4-1,0$ m közé esik (sортávolságtól is függően) az optimális tőtávolság, a dugványozás sebessége: $v = 400-4500$ m/h közötti, aminek az alsó tartománya a mászósebesség tartományába esik. A gépek üzemeltetésére tehát olyan traktor alkalmas, amelyen a mászósebességek is kapcsolhatók.

Rugalmas tárcsás adagolószerkezetek kinematikája

A rugalmas tárcsás adagolószerkezetű dugványozógépek munkavégzése két fő mozgásból tevődik össze:

- a haladási iránynak megfelelő egyenes vonalú egyenletes mozgást végez a dugványozógép;
- a rugalmas adagolótárcsa pedig tengelye körül forgó mozgást.

A haladási sebesség a $v_h = \frac{ds}{dt} = \frac{s}{t}$ képlettel számolható, ha a dugványozógépnek egyenes vonalú egyenletes mozgást feltételezünk. A gyorsulás az út idő szerinti második deriváltja, míg a sebességnek meg az idő szerinti első deriváltja: $a_h = \frac{ds}{dt^2} = \frac{dv_h}{dt} = \frac{v_h}{t}$, ahol: s : a megtett út; t : az út megtételéhez szükséges idő. A gyorsulás vektor iránya megegyezik a sebességvektor irányával, mivel egyenletes mozgást feltételeztünk és így a gyorsulás értéke zérus.

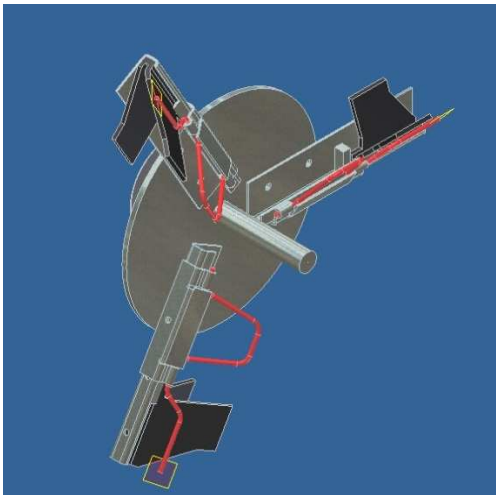
A körmozgást vizsgálva a pálya egyenlete: $F(x, y) = x^2 + y^2 - R^2 = 0$. Az ívhossz (befutás) függvénye: $s(t) = R \cdot \varphi(t)$.

Az ültetés során törekedve a dugvány és a csemete szempontjából a lekedvezőbb pozicionálási helyzetre (függőleges állapot), azt állapítjuk meg, hogy az adagolótárcsa kerületi sebessége egyezzen meg a haladási sebességgel (6. ábra):

$$v_h = \frac{ds}{dt} = \frac{s}{t}; v_k = \frac{ds}{dt} = \frac{d}{t} \cdot (R \cdot \varphi) = R \cdot \frac{d\varphi}{dt} = R \cdot \omega; \text{ vagyis } v_h = v_k; \frac{s}{t} = R \cdot \omega, \text{ ahol: } s: \text{ a}$$

megtett út; t : az út megtételéhez szükséges idő; φ : adagolótárcsa szögelfordulása; ω : adagolótárcsa szögsebessége; R : adagolótárcsa sugara. A két képletből adódóan a megtett út a

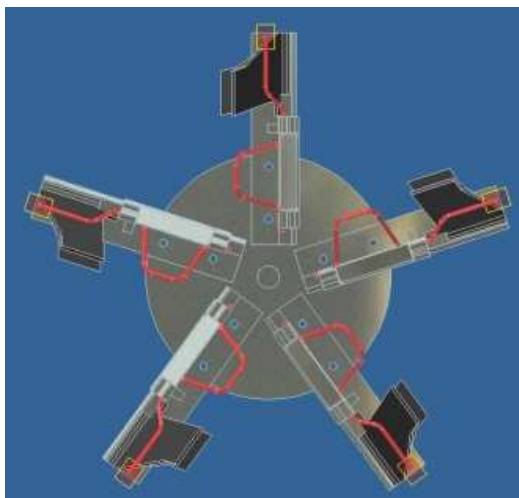
$$\text{következésképpen számolható ki: } \omega \cdot R = \frac{s}{t}; s = \omega \cdot R \cdot t.$$

6. ábra: Adagolótárcsa három fogóelemmel

7. ábra: Adagolótárcsa négy fogóelemmel

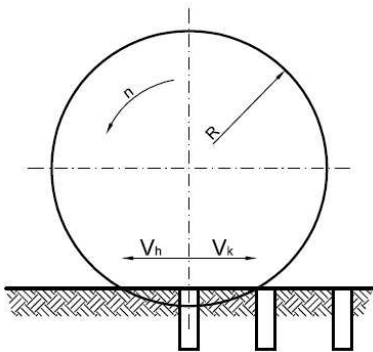
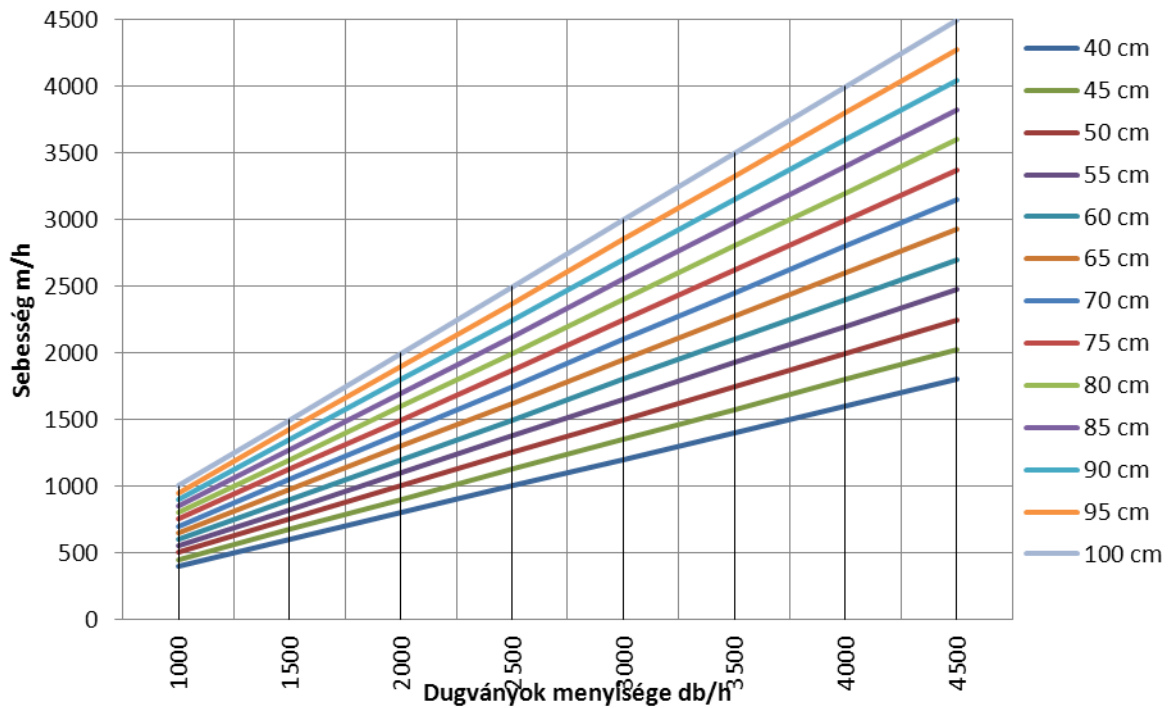

8. ábra: Adagolótárcsa öt fogóelemmel fogóeleme

9. ábra: Lökőrendszerű adagolószerkezet

1. diagram: Sebesség a tőtávolság és a dugvány mennyisége alapján

10. ábra: Rugalmas tárcsás adagolószerkezet optimális pozicionálási elve

Az adagolótárcsa hajtását ékszíjon keresztül a tömörítőkerékről kapja. A hajtás áttétele az $i = \frac{d_2}{d_1} = \frac{n_1}{n_2}$ képlettel számítható, ha csúszással nem számolunk. Csúszással kiegészítve:

$i = \frac{d_2}{d_1} \cdot (1 - s)$, ahol: s : csúszás; d_2 : az adagolószerkezethez kapcsolódó meghajtott tárcsa átmérője; d_1 : a tömörítőkerékhez kapcsolódó hajtó tárcsa átmérője; n_2 : a hajtott tárcsa fordulatszáma; n_1 : a hajtó tárcsa fordulatszáma.

A fordulatszám meghatározása a dugványozógép sebességéből az $n = \frac{v_h}{d \cdot \pi}$ képlettel lehetséges, ahol: v_h : a dugványozógép haladási sebessége; d : az adagolótárcsa átmérője.

Fogóelemes adagolószerkezetek kinematikája

A fogóelemes adagolószerkezettel rendelkező dugványozógépek mozgását elemezve a következő mozgásfajták vannak:

- a haladási iránynak megfelelő egyenes vonalú egyenletes mozgást végez a dugványozógép;
- az adagolótárca pedig egyenletes forgó mozgást végez tengelye körül.

A haladási sebesség) a $v_h = \frac{ds}{dt} = \frac{s}{t}$ képlettel számolható, ha a dugványozógépnek egyenes vonalú egyenletes mozgását feltételezzük, ahol: s : a megtett út; t : az út megtételéhez szükséges idő.

Az egyenletes forgó mozgású adagolótárca kerületi sebességét a $v_k = \frac{ds}{dt} = \frac{d}{t} \cdot (R \cdot \varphi) = R \cdot \frac{d\varphi}{dt} = R \cdot \omega = 2 \cdot \pi \cdot n \cdot R = d \cdot \pi \cdot n$ képlet írja le, ahol: ω : az adagolótárca szögsebessége; R : az adagolótárca sugara; φ : adagolótárca szögelfordulása; n : az adagolótárca fordulatszáma; d : az adagolótárca átmérője.

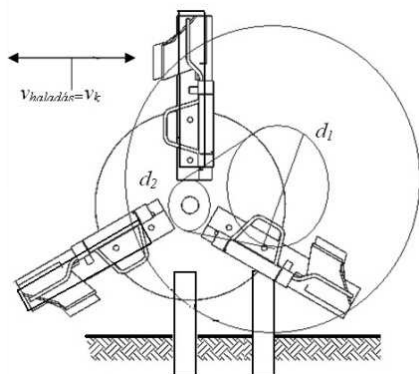
A dugvány és a csemete szempontjából a lekedvezőbb pozicionálási helyzet (7. ábra), akkor érhető el, ha feltételezzük, hogy a haladási sebesség (v_h) megegyezik az adagolótárca kerületi sebességével (v_k), vagyis: $v_h = v_k$. A két sebesség egyenlőségéből:

$$\frac{s}{t} = R \cdot \omega = d \cdot n \cdot \pi, \text{ a megtett út pedig: } s = d \cdot n \cdot \pi \cdot t.$$

Az adagolótárca a hajtást ékszíjhajtáson keresztül kapja a tömörítőkerék tengelyéről. A hajtás áttétele (i), ha a csúszást nem vesszük figyelembe, akkor következőképpen számítható: $i = \frac{d_2}{d_1} = \frac{n_1}{n_2}$.

Csúszással kiegészítve: $i = \frac{d_2}{d_1} \cdot (1 - s)$, ahol: s : csúszás; d_2 : az adagolószerkezethez kapcsolódó meghajtott ékszíjtárca átmérője; d_1 : a tömörítőkerék tengelyéhez kapcsolódó hajtó tárcsa átmérője; n_2 : a hajtott ékszíjtárca fordulatszáma; n_1 : a hajtó ékszíjtárca fordulatszáma.

Az adagolótárca fordulatszámának (n) meghatározása a dugványozógép sebességéből (v_h) lehetséges: $n = \frac{v_h}{d \cdot \pi}$, ahol: d : az adagolótárca átmérője.

11. ábra: Fogóelemes adagolószerkezet optimális pozicionálási elve

Lökőrendszerű adagolószerkezetek kinematikája

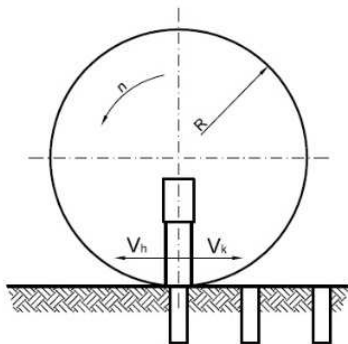
A lökörendszerű adagolószerkezettel rendelkező dugványozógépek mozgása következőkből tevődik össze:

- a haladási iránynak megfelelő egyenes vonalú egyenletes mozgást végez az ültetőgép;
- az adagolótárcsa a tengelye körül forgó mozgást végez;
- a dugványt a talajba juttató hidraulikus munkahenger, pedig alternáló egyenes vonalú gyorsuló mozgást végez.

A haladási sebesség a dugványozógép egyenes vonalú egyenletes mozgása következtében: $v_h = \frac{ds}{dt} = \frac{s}{t}$, ahol: s : a megtett út; t : az út megtételéhez szükséges idő.

Az egyenletes forgó mozgású adagolótárcsa kerületi sebessége: $v_k = \frac{ds}{dt} = \frac{d}{t} \cdot (R \cdot \varphi) = R \cdot \frac{d\varphi}{dt} = R \cdot \omega = 2 \cdot \pi \cdot n \cdot R = d \cdot \pi \cdot n$, ahol: ω : az adagolótárcsa szögsebessége; R : az adagolótárcsa sugara; φ : adagolótárcsa szögelfordulása; n : az adagolótárcsa fordulatszáma; d : az adagolótárcsa átmérője.

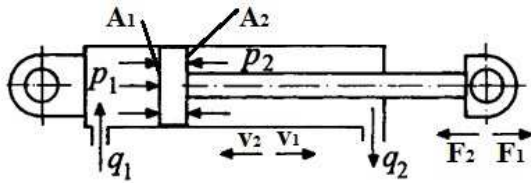
A dugványok ültetése során törekedni kell a lekedvezőbb pozicionálási helyzetre (8. ábra), amit már az előzőekben ismertetett feltételek mellett lehet kielégíteni: $v_h = v_k$, $\frac{s}{t} = R \cdot \omega$. A megtett út (s) pedig a következőképpen számolható ki: $s = \omega \cdot t \cdot R$.

12. ábra: Lökőrendszerű adagológép optimális pozicionálási elve

A dugványozógép adagolószerkezete a meghajtást közvetlenül a talajtól kapja, ennek alapján az adagolószerkezet fordulatszámának (n) meghatározása a haladási sebességből a következő képlettel számolható: $n = \frac{v_h}{d \cdot \pi}$, ahol: v_h : a dugványozógép haladási sebessége; d : az adagolótárcsa átmérője.

A dugványt talajba juttató munkahenger, egy kettős működtetésű munkahenger, mely mindkét mozgásirányban erőhatást fejt ki, azonban az erőhatások nagysága a két irányban különböző, amikor a folyadék nyomása mindkét mozgásirányban azonos. Az azonos időegységnyi folyadéknyelés mellett a dugattyú sebessége eltérő, mivel a dugattyúrúddal ellentétes oldalon a dugattyú teljes felülete áll szemben a folyadéknyomással, míg a dugattyúrúd felőli oldalon a dugattyú felületének csak a dugattyúrúd felületével csökkentett része veszi fel a folyadék nyomását. Ez azt jelenti, hogy a szivattyúról közvetlenül táplált kettős működésű munkahenger egyik irányban nagyobb erőt, míg a másik irányban kisebb erőt fejt ki.

13. ábra: Kettős működtetésű munkahenger vázolata

A dugattyúerő a dugattyú kitolásakor: $F_1 = p_1 \cdot A_1 = p_1 \cdot \frac{d_1^2 \cdot \pi}{4}$. A dugattyú sebessége

kitolásakor: $v_1 = \frac{Q}{A_1} = \frac{4 \cdot Q}{d_1^2 \cdot \pi}$. A dugattyúerő a dugattyú betolásakor:

$F_2 = p_2 \cdot A_2 = p_2 \cdot \frac{(d_1 - d_2)^2 \cdot \pi}{4}$. A dugattyú sebessége (v_2) betolásakor: $v_2 = \frac{Q}{A_2} = \frac{4 \cdot Q}{(d_1 - d_2)^2 \cdot \pi}$.

A két dugattyúfelület viszonya: $\varphi = \frac{A_1}{A_2} = \frac{d_1^2}{(d_1 - d_2)^2} > 1$, ahol: A_1 : dugattyúfelület; d_1 :

dugattyúátmérő; p_1 : dugattyúnyomás dugattyú kitolásakor; Q : folyadékáram; A_2 : dugattyúfelület (körgyűrű keresztmetszet); d_2 : dugattyúrúd átmérő; p_2 : dugattyúnyomás dugattyú betolásakor.

Felhasznált irodalom

Dr. habil. Égert J. - Dr. Nagy Z. (2009): Mozgástan példatár. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr.

Horváth B. szerk. (2003): Erdészeti gépek. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.

Horváth B. szerk. (2009): Univerzális, nagyteljesítményű dugványozógép és ültetési technológia kialakítása. 3. munkaciklus: A növény megfogási, ültetési paraméterek ismeretében az adagoló mechanizmusok kinetikai modellezése, javaslat az optimális kialakításhoz. Kézirat, Sopron. 42 p.

M. Csizmadia B. - Nándori E. szerk. (2001): Mechanika mérnököknek: Mozgástan. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.